

Musa Aýbek

Category: Goşgular, Kitapcy, Poemalar, Romanlar, Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 22 января, 2025

Musa Aýbek MUSA AÝBEK



Musa Aýbek, tanymal özbek şahyry, Stalin baýragynyň laureaty.
(özb.: Muso Toshmuhammad; 1905 – 1968)

■ Terjimehaly:

Musa Aýbek baý öwüşginli özbek edebiýatynyň iñ görnükli wekillerinden hasaplanýar.

Ol 1910-njy ýylyň 10-njy ýanwarynda Daşkent şäherinde işçi maşgalasynda dünýä inýär. Başlangyç bilimi köne usulda okadýan medresede alýar, soňra okuwyny täze bilim sistemasynda alýar. Kakasy Daşmuhammed Humsan we Yenibazar gyslaglarynda bakgalçylyk edip güzeranyny dolapdyr. Özuniň ýatlamalarynda aýtmagyna görä, onuň ejesi beden taýdan örän ejizem bolsa, akyl-paýhasly we rehim-şepagatly, mylaýym zenan bolupdyr. Hatda ol öý işleriniň köplüğine garamazdan kitap okamaga-da wagt tapyp durýan ekeni.

Musa Aýbek 1930-njy ýylda Orta Aziýa uniwersitetine okuwa giripdir. 1935-nji ýylda okuwyny tamamlap, Döwlet uniwersitetinde ykdysady bilimler fakultetinde syýasy ykdysadyýet dersinden sapak berip başlaýar. Ol 1933-1937-nji ýyllarda Özbegistanyň Dil we edebiýat institutynda hem ylmy işgär hökmünde iş alyp barypdyr. 1938-1941-nji ýyllarda bolsa

Özbegistanyň ylmy-pedagogiki neşirýatynsa edebi terjimeçi bolup işläpdir.

Mundan soňra birnäçe ýyllap Ylymlar akademiýasynyň bir bölümne we Özbegistanyň Ýazyjylar birleşigine ýolbaşçylyk edipdir.

Musa Aýbek birnäçe ýyllap "Gündogar ýyldyzy" ("Şərq ulduzu"), "Özbek dili we edebiýaty" žurnallarynda hem baş redaktorlyk edýär.

Musa Aýbek döredijilik ýoluna goşgy bilen başlaýar. Ol ilkinji goşgusyny 1922-nji ýylда ýazýar we ol goşgy "Ərməğan" ("Sowgat") žurnalında çap edilýär. Ýazyjynyň "Zafar we Zöhre", "Hamza", "Mukaddes gan", "Nowaýy" ýaly eserleri özbek edebiýatynyň iň kämil nusgalarydyr. "Mukaddes gan" we "Nowaýy" türkmen okyjylaryna hem tanyş bolmaly.

Ussat terjimeçi hökmünde Musa Aýbek A.Puškiniň "Ýewgeniy Oneginini", M.Lermontowyň "Maskaradyny", "Demonyny", G.Geýnäniň "Liriki şygyrlaryny" we başga-da birnäçe eserleri özbek diline terjime edýär.

Ol edebiýatsynas alym hökmünde-de ummasyz işleri bitirýär. Onuň dürlü wagtlarda ýazan "Lirika hakynda", "Abdylla Kadyrynyň döredijilik ýoly", "Özbek klassyklary" ýaly birnäçe ylmy eserleri özbek edebiýatynyň öwrenilişi taýdan diýseň ähmiýetli işlerdir. Elbetde, Musa Aýbegiň bitiren işleri gadyr biliji doganlarymyz bolan özbek halky we döwlet tarapyndan mynasyp bahasyny aldy. Ol 1943-nji ýylда döredilen Özbegistanyň Ylymlar akademiýasyna hemişelik agza saýlandy. 1965-nji ýylда bolsa "Özbegistanyň halk ýazyjysy" diýen hormatly ada mynasyp boldy. Görnükli ýazyjy üç gezek "Lenin" ordeni, iki gezek "Gyzyl Zähmet" ordeni bilen sylaglanýar.

Musa Aýbegiň "Nowaýy" romany 1946-njy ýylда Döwlet baýragyna mynasyp boldy.

Tanymal ýazyjy 1968-nji ýylда Daşkentde aradan çykýar. Aradan çykandan soňra Özbegistanda onuň eserleri köpçülikleýin neşir edilip başlanýar we 1975-1982-nji ýyllarda Daşkentde 19 tomdan ybarat eserleri neşir edilýär.

■ Döredijiligi:

Musa Aýbek döredijilige goşgy bilen başlady. 20-nji ýyllaryň başlarynda ilkinji goşgusyny ýazan şahyr gysga wagtyň içinde "Duygular" (1926), "Köňül nagmalary"(1929) ýaly birnäçe goşgular kitaplary bilen turuwbaşdan özünüň gelejegine bil baglanýan ussat şahyrlaryň biri bolup ýetişjekdigini görkezdi. Onuň döredijilik ýoluna gadam basan ýyllaryň 20-nji ýyllaryň iň gowgaly we gapma-garşylykly ýyllarydy. Şol ýyllarda döreden eserleri bilen Musa Aýbek öz döwrüniň oň wajyp meselelerine jogap bermegi başarmak bilen özünü halk şahyry hökmünde görkezmegiň hötdesinden gelipdir.

Musa Aybegiň 30-njy ýyllardaky döredijiliği tema we ideýa taýdan owalky onýylllykdaky döreden eserlerine meñzese-de, wajyp meseleleriň kesgitli çözgüdi onuň bu döwürdäki eserlerini mese-mälîm öne çykarýar."Dneprostoy", "Özbegistan", "Gışlag gyzy-talyp", "Kolhoz demirçisi" ýaly başga-da birnäçe goşgularynda ýaşan döwrüniň isleg-arzuwlaryny özünüň özboluşly poetiki äheňi bilen tapmagy başarypdyr. Beýik Watançylyk urşy Musa Aýbegiň döredijiliginde esasy orun tutýar. Uruş temasy 40-njy ýyllardan başläp tä ömrüniň ahyryna çenli onuň döredijiliginde esasy tema bolup galды.

Musa Aýbek 1942-nji ýylда Özbegistanyň intelligensiýasynyň uly topary bilen front hataryna tarap rowana bolýarlar. Ol dört aýlap gyzgyn frontda esgerleriň arasynda bolýar, esgerleriň nemes faşistlerine garşy gahrymanlarça söweşyän pursatlarynyň janly shaýady bolýar. Ýazyjynyň "Gün garalmaz" romany, "Ýalynly iller" goşgular toplumy, "Front boýunça" atly ýörenen gündeligi hut söweş meýdanynda gözü bilen gören wakalaryny beýan edýär. Şonuň üçin bu agzalan eserleriň gymmaty juda ýokarydyr.

Şahyr söweş pursatlarynda ýazan "Watany söý", "Şeýle günler geler", "Yeňiş bizinkidir", "Ýigitlere", "Watan hakynda", "Leningrad", "Hoş gal, esger" ýaly birnäçe goşgularynda hut duşuşan esgerleriniň merdanalyklaryny we gaýduwsyzlyklaryny, watan goragy ugrunda janlaryny orta goýan ärleriň gahrymançylyklaryny diýseň ýokary ruhda we kämil derejede ýazmagy başarypdyr.

Mysal üçin "Hoş gal, esger" goşgusynda, söweşjeň esgeriň

gahrymançylygy şeýle suratlandyrylýar:

"Hoş gal, eý esger!
Bärden alysdyr gülli Özbegistanyň.
Ýaşajakdyr, ebedilik taryhda,
Frontda ýazylan özür dessanym!"

Gahrymansyň, ýaýdanmaçlyk ýok sende,
Her gezek gireňde agyr söweše.
Eräp sumat boldy tozan-da,çañ-da,
Ölümem gizlendi senden hemiše".

Musa Aýbegiň döredijiliginde poemalaryň aýratyn orny bardyr.
Onuň döreden poemalary beýleki eserlerinden has köpdür.
Onuň:

- "Hamza" (1947),
- "Gyzlar" (1948),
- "Zafar we Zöhre" (1950),
- "Hakykaty sözlänler" (1954),
- "Atam" (1957),
- "Kuly we Nowaýy",
- "Babyr" (1968) ýaly başga-da birnäçe poemalary özbek epiki žanrynyň kämil eserleri hökmünde tanalýar.

Umuman alanda, özbek edebiýaty öwrenijileri Musa Aybegiň poemalaryny tematika taýdan üç topara bölýärler:

I. Taryhy temada ýazylan poemalary:

("Atam", "Kuly we Nowaýy", "Babyr" we başgalar...).

II. Döwrebap temaly poemalary:

("Gyzlar", "Hamza" we başgalar...).

III. Başga ýurtlarynyň halklarynyň durmuşyna degişli poemalar:

("Zafar we Zöhre", "Hakykaty sözlänler", "Zamanyň ýaralary" we başgalar...)

◆ ◆ ◆

Şu ýerde bir zady belläp geçmek ýerlikli bolar. Türkmen halky Orta Aziýanyň halklary bilen birnäçe asyrlap bir sebitde dogan ýaly bolup ýasadylar. Mongol basybalyşlaryndan soňra Çagataýa bölünip berilen ýerler "Çagataý ulusy" diýip atlandyryldy we musulmanlaşan mongollar bilen ýerli türkmen ilatyň gatyşmagyndan aýratyn özbek halky kemala geldi. Üç özbek hanlygy diýip atlandyrylyan Kokant, Hywa, Buhara hanlyklarynda türkmenler hemise diýen ýaly esasy rol oýnap geldiler. Taryhda ata-babalarymyzyň döwlet gurup ýaşan we kese ýerli basybalyjylara garşıy jan berip jan alan ýerleriniň häzirki mirasdüşerleri bolan özbekler hem mongol gatyşyklary bardygyna garamazdan biziň bilen deň derejede gadymy oguz kowmudyr. Horezm diýary türkmenleriň we özbekleriň garym-gatym bolup ýaşan ata-baba diýarydyr.

"Türkmen" diýen sözün birnäçe çaklamasynyň bolşy ýaly, "özbek" sözünüň hem "özbek-uz beg" ("oguz begi") diýen sözün formulirlenmegi netijesinde emele gelen sözdügi barada ynamly maglumatlar bar.

Geçmişde dili, dini, taryhy, medeniýeti, sungaty, ykbaly bir bolan özbek kowumdaşlarymyz bilen häzirki döwürde-de doganlyk gatnaşyklarymyzy ýitirmeli däldiris. Her bir pudakda bolşy ýaly edebi hyzmatdaşlyk giň gerimde gurnalmalydyr. Bu asyllı işiň çäklerinde bolsa Musa Aýbegiň eserleri, taryhy romanlary ünsden düşürilmän türkmen okyjylaryna doly elýeterli edilmelidir.

Biziň hem milli buýsanjymyz bolan Jelaladdin Meñburnyny, Emir Teýmirleňi, Soltan Hüseýin Baýkarany, Alyşır Nowaýyny, Zahyreddin Babyry milli buýsançlary hasaplaýan, şeýle-de özbek pul birliginde Jelaleddin Meñburnynyň keşbini goýan özbek kowumdaşlarymyz bilen hiç babatda aýra ýerimiz ýok. Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly